

tics. No hem de perdre de vista que en un futur pròxim és molt possible que el catàleg de subespècies pateixi variacions importants, amb la unió de diverses subespècies en una sola raça geogràfica, la descripció d'alguna nova o la reorganització d'altres. L'ús de dades no tan sols morfològiques, sinó també genètiques, permet una millor aproximació al problema.

Sargantana balear

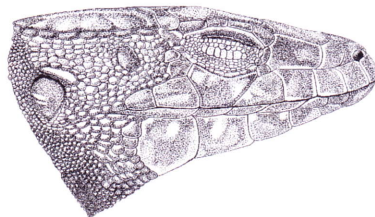
Podarcis lilfordi (Günther, 1874)

La sargantana balear s'ha extingit a les dues grans illes de Mallorca i Menorca, però hi ha hagut mencions esporàdiques i relativament freqüents en ambdues illes les quals, aparentment, no han donat lloc a poblacions reproductores i estables. No és sorprenent, ja que els factors que en van precipitar l'extinció continuen presents avui dia. L'abundància de moixos assilvestrats i domèstics, com també l'existència de marts i serps a Menorca i mostels a Mallorca, sembla impedir una recolonització de les dues grans gimnèsiques.



Podarcis lilfordi lilfordi de l'illa de l'Aire, a Menorca, fou la primera població descoberta de sargantana balear. V. PÉREZ-MELLADO

A Mallorca hi ha uns 40 illots costaners amb una certa cobertura vegetal i extensió (Dídac, 1997) que permetrien la presència de la sargantana balear. No obstant això, només en el 30% d'aquests, amb un total de deu poblacions, sobreviu aquest relicte prehumà. És probable que la resta d'illots no tingui l'extensió o disponibilitat d'aliment vegetal i animal suficient per al



Disposició de les escates cefàliques a la sargantana balear. ZAIDA ORTEGA

manteniment d'una població estable de sargantanes (Pérez-Mellado *et al.*, 2008). Però el pur atzar també ha pogut jugar un paper rellevant en el fet que avui dia uns illots alberguen poblacions de sargantanes o altres no.

A Menorca, la sargantana balear ocupa 16 illots costaners, la qual cosa suposa un poc més de la meitat dels 29 illots amb una mínima cobertura vegetal. La protecció de l'arxipèlag de Cabrera afavoreix la presència de la sargantana balear a tots els illots i a la mateixa Cabrera gran, amb un total de 18 poblacions. En els anys vuitanta del segle passat, es va extingir almenys una població de sargantana balear de l'illot de ses Mones, al port d'Addaia (Menorca). El 1935 es va dinamitar l'illa de les Rates al port de Maó. L'objectiu era ampliar la làmina d'aigua per a l'amaratge d'hidroavions, que llavors se suposava que havien de constituir el futur de l'aviació comercial. L'illot estava pròxim a l'illa del Rei i es trobava ocupat per una subespècie exclusiva de sargantana balear, *Podarcis lilfordi rodriguezii* (Müller, 1927), de gran mida corporal i un nombre

molt per sota d'escates dorsals. El seu color era terrós verdós i es tractava potser de la subespècie més diferenciada morfològicament de totes les Balears (Pérez-Mellado i Salvador, 1988). Només se'n conserven els exemplars que van servir per a la descripció d'aquesta extra-



L'illa de les Rates, al port de Maó, fou destruïda l'any 1935. Allotjava una de les sargantanes balears més diferenciades que han existit.

ordinària raça geogràfica a les col·leccions herpetològiques d'alguns museus europeus.

Històricament, es van descriure 28 subespècies de sargantana balear. Avui dia, se'n solen acceptar 25 (Pérez-Mellado i Salvador, 1988; Pérez-Mellado, 2005) corresponents a les 42 localitats conegudes. S'ha superat així la concepció clàssica d'un illot = una subespècie, que

Podarcis lilfordi addayae és una subespècie de tons dorsals verds i grossària corporal petita que habita a Addaia Gran i Petita.

v. PÉREZ-MELLADO



va imperar en les descripcions de la primera meitat del segle xx.

Ja hem constatat que el conjunt de sargantanes balears dels illots de Menorca forma un grup monofilètic, ben separat genèticament de la resta de poblacions. La subespècie tipus, corresponent a la primera població històricament descrita, és *Podarcis lilfordi lilfordi* (Günther, 1874) de l'illa de l'Aire, una forma melànica de grandària corporal gran. A les illes d'Addaia Gran i Addaia Petita viu *Podarcis lilfordi addayae* (Eisentraut, 1928), de tons dorsals verdosos. A l'illot de ses Mones, al port d'Addaia, va existir també una població de sargantanes balears que es van assignar a aquesta subespècie, i que estan avui extingides

(Pérez-Mellado, 2005). També han estat provisionalment assignades a aquesta subespècie les sargantanes de l'illot de ses Àguiles, molt pròxim a les illes d'Addaia, encara que en aquest cas la variabilitat entre els individus és sorprenent. S'han observat sargantanes melàniques del tot, mentre que unes altres són terroses, amb un disseny ratllat molt característic.



Vista aèria d'Addaia Gran. v. PÉREZ-MELLADO

Entre les illes d'Addaia i el port d'Addaia hi ha el petit illot d'en Carbó que, a pesar de la seva proximitat, posseeix una població de sargantanes terroses rogenques ben diferenciada i descrita com a *Podarcis lilfordi carbonerae* (Pérez-Mellado i Salvador, 1988). Una altra de les poblacions de descripció més antiga és la de l'illa del Rei, al port de Maó, denominada *Podarcis lilfordi balearica* (Bedriaga, 1879), que posseeix una coloració terrosa verdosa en què el disseny és més reduït respecte a unes altres poblacions. A l'illa d'en Colom hi ha *Podarcis lilfordi brauni* (Müller, 1927), que potser serà també la subespècie present a l'illot d'en Mel, dins de s'Albufera des Grau.

A la costa nord de Menorca, un conjunt de quatre illots, en Tosqueta, a l'est de la Mola de Fornells, Sar-



Podarcis lilfordi brauni és la subespècie que habita a l'illa d'en Colom, a Menorca. V. PÉREZ-MELLADO



Podarcis lilfordi fenni és una raça geogràfica de grossària corporal petita caracteritzada per un disseny uniformement marró o verdós, amb el ventre de color salmó. CARMEN GUERRA

gantana i Ravells, a la badia de Fornells, i ses Bledes, un poc més a l'oest, posseeixen una subespècie en la qual dominen els tons dorsals verds. Es tracta de *Podarcis lilfordi sargantanae* (Eisentraut, 1928). És interessant constatar que a l'extrem sud de la badia de Fornells, pròxim a Sargantana i Ravells, hi ha un illot de dimensions molt reduïdes, l'illot des Porros de Fornells, amb una població de sargantanes sorprenentment diferenciada, de grandària corporal gran i fortament pigmentada, que s'ha descrit com a *Podarcis lilfordi porrosicola* (Pérez-Mellado i Salvador, 1988). La resta de la costa nord de Menorca es completa

amb la població de tonalitats terroses rogenques, petita grandària corporal, i trets de conducta i ecologia peculiars que habita a l'illa de sa Nitja o des Porros, el punt més septentrional de les Balears, *Podarcis lilfordi fenni* (Eisentraut, 1928). A la costa meridional de Menorca, a banda de l'illa de l'Aire, només hi ha unes altres dues poblacions als illots de Binicodrell gran i Binicodrell petit, davant la platja de Sant Adeodat, que van ser descrites com a *Podarcis lilfordi codrellensis* (Pérez-Mellado i Salvador, 1988). Ja hem comentat que l'elenc de races geogràfiques de Menorca es completaria amb *Podarcis lilfordi rodriguezi* (Müller, 1927), desgraciadament desapareguda junt amb l'illot de ses Rates al port Maó.

La major variabilitat subespecífica correspon a l'arxipèlag de Cabrera, amb 19 poblacions desglossades en un total de deu subespècies. A Cabrera gran i a les illes des Fonoll gros, es Fonoll petit i ses Rates, hi habita *Podarcis lilfordi kuligae* (Müller, 1927), subespècie de grandària mitjana en què destaca la coloració salmonada ventral de molts individus. L'illot de l'Espon-



L'illot de sa Nitja o des Porros, davant el cap de Cavalleria, allotja la població més septentrional de la sargantana balear. B. TERRASA

ja, de difícil accés, posseeix una població molt escassa descrita com *Podarcis lilfordi espongicola* (Salvador, 1979).

El més sorprenent de Cabrera és la profusió de poblacions melàniques. És el cas de les illes des Conills –o sa Conillera– i na Redona amb *Podarcis lilfordi conejerae* (Müller,



A Cabrera gran i alguns illots costaners habita la subespècie *Podarcis lilfordi kuligae*. V. PÉREZ-MELLADO

1927), *Podarcis lilfordi imperialensis* (Salvador, 1979) a l'illa l'Imperial, *Podarcis lilfordi nigerrima* (Salvador, 1979) a ses Bledes, *Podarcis lilfordi planae* (Müller, 1927) a na Plana, *Podarcis lilfordi pobrae* (Salvador, 1979) a na Pobra, *Podarcis lilfordi xapaticola* (Salvador, 1979) as Xapat gros, as Xapat petit i a na Teula, *Podarcis lilfordi estelicola* (Salvador, 1979), a s'Estell de Fora i s'Estell des Dos Colls. Aquestes dues últimes subespècies són de les més diferenciades, no tan sols morfològicament, sinó també des del punt de vista genètic. Per acabar, *Podarcis lilfordi fahrae* (Müller, 1927) és també una subespècie melànica que ocupa na Foradada, a l'extrem septentrional de l'arxipèlag de Cabrera.

A Mallorca, a pesar de la seva major extensió, hi ha poques poblacions de sargantana balear. L'extrem meridional posseeix poblacions en quatre illots costaners, na Guardis, na Moltona, es Caragol i na Pelada, assignades totes elles a la subespècie melànica *Podarcis lilfordi jordansi* (Müller, 1927), encara que no s'ha dut a terme cap estudi concret de la taxonomia de



Cabrera gran allotja una de les poblacions més importants de sargantana balear. V. PÉREZ-MELLADO

les sargantanes de na Pelada. Les poblacions estan molt pròximes genèticament a la de na Foradada, a Cabrera, i el seu caràcter melànic és desconcertant, ja que es tracta d'illots de recent separació. No es descarta que entre el nord de Cabrera i el sud de Mallorca hi hagi hagut translocacions recents d'individus. A l'oest de Mallorca, les illes des



Els illots des Malgrat i des Conills, al sud-oest de Mallorca, estan habitats per la subespècie *Podarcis lilfordi hartmanni*. V. PÉREZ-MELLADO

Malgrat i des Conills alberguen la subespècie *Podarcis lilfordi hartmanni* (Wetstein, 1937), emparentada amb *Podarcis lilfordi toronis* (Hartmann, 1953), pròpia de la pròxima illa del Toro, on hi ha una població molt escassa però ben diferenciada des del punt de vista genètic. A sa Dragonera, al sud-est de Mallorca, hi ha una de les poblacions numèricament més abundants de la sargantana balear, adscrita a la subespècie *Podarcis lilfordi gigliolii* (Bedriaga, 1879).

La resta de la costa mallorquina no alberga sargantanes balears, si exceptuem el gairebé inaccessible illot del Colomer, a la costa nord-oest de tramuntana, on habita una de les races geogràfiques més interessants, *Podarcis lilfordi colomi* (Salvador, 1979). Es tracta d'una forma melànica amb una elevada variabilitat genètica i tota una sèrie de característiques que la conformen com la població potser més representativa de com van poder ser les sargantanes balears que habitaven a l'illa de Mallorca abans de la seva completa extinció. Per acabar, cal indicar l'existència d'una població melànica introduïda a l'illa

de sa Porrassa, a la badia de Palma, a partir d'individus procedents de Cabrera.

Sargantana de les Pitiüses

Podarcis pityusensis (Boscà, 1881)

La sargantana de les Pitiüses posseeix poblacions més o menys fragmentades a les illes d'Eivissa i Formentera, i en 42 illots costaners. A més, s'han verificat nombroses introduccions d'aquesta espècie en unes quantes localitats de les Balears, com a Cala Rajada, a Mallorca, i a les antigues muralles de la ciutat de Palma, on hi ha una població relativament estable. També va ser introduïda a ses Illetes, a la badia de Palma. Un dels illots costaners d'Eivissa, es Dau



Formentera i tota una sèrie d'illots entre aquesta illa i Eivissa, comparteixen la subespècie *Podarcis pityusensis formenterae*. B. TERRASA